

LIBER PRIMUS.

LOGICA.

Sectio Prima, seu Logica Generalis.

Logicæ præcipuus scopus est mentem dirigere ad cognoscendam veritatem, quam tribus præsertim operationibus adsequitur noster intellectus, simplici, nimirum, apprehensione seu *perceptione*, *judicio* et *ratione*. Ad ipsam proinde pertinet, tum præcepta tradere ad rectum exercitium prædictarum operationum, tum fundamenta, generale objectum, et rationem illud assequendi investigare et exponere; quorum primum ad *Generalem Logicam* spectat, quæ apud veteres Logica Minor audiebat; alterum ad *Logicam Specialem* seu applicatam, quam veteres *Majorem* nuncupabant. A priori itaque exordientes, de simplici perceptione, de judicio et rationatione totidem capitibus disseremus. Sed quoniam harum operationum natura, utilitas et usus, ex sermone quo exterius promuntur non parum pendent atque elucescunt, quidpiam de sermone et signis cogitationis, prælibare oportet. Unde sit

CAPUT PRIMUM.

GRAMMATICA GENERALIS.

Disciplina ea quæ principia, leges, et fundamenta sermonis investigat, *grammatica generalis* nuncupatur ab aliquibus, quamvis minus proprie, nam *grammatica*, ars quidem sed non proprie scientia dicitur: unde melius alii *philosophiam sermonis*, eandem appellant, quippe quæ non nuda præcepta tradit, ut grammatica consuevit, sed præcepta præceptorumque rationem et fundamentum, quod scientiæ proprium existit. Itaque breviter hic agemus, tum de signis quibus cogitatio sensibilis redditur, tum etiam de natura et partibus quibus constat oratio internam exprimens cogitationem.

ARTICULUS PRIMUS.

De Signis cogitationis in genere.

1.° Signum generatim sumptum dici potest: *id quod potentie cognoscenti aliud a se repræsentat*. Ex qua definitione colligitur, ad rationem signi requiri, 1.° quod res quæ est *signum*, a re per ipsum *significatam* distinguatur, nihil enim suipsius signum proprie dicitur: 2.° quod aliqua intercedat relatio vel connexio inter *signum* et rem significatam, aliter namque in hujus cognitionem minime nos duceret: 3.° infertur *signum* esse veluti medium inter potentiam cognoscentem et rem *significatam*, sicut fumus intercedit medius inter mentem et ignem, quatenus mens per illum quasi transit et manuducitur ad ignem.

2.° Hinc profluit *signum* determinare duas perceptiones, quarum prima terminatur ad ipsum signum, altera ad rem per ipsum significatam. Attamen, ut duplex hujusmodi perceptio exurgat, vel, ut signum *actu quoad nos exerceat* rationem signi, opus est præterea mentem cognoscere relationem quæ existit inter ipsum et rem significatam: sic hæc vox *cheval*, quamvis signum sit equi, signi tamen officium non exercet quoad mentem ejus, qui gallicam linguam penitus ignorat.

3.° Ex natura relationis inter signum et rem significatam profluit signorum divisio. Unde signum in

a) *Formale, et instrumentale*, dividitur. Formale illud dicitur quod rem repræsentat per modum imaginis vel similitudinis, sicut picta Petri imago, Petrum menti repræsentat. Instrumentale, rem significatam menti offert ac repræsentat per modum simplicis indicationis sive connexionis, prouti fumus combustionem repræsentat. Verum instrumentale signum vel est

b) *Arbitrarium*, si nexus inter signum et rem significatam ex instituto et arbitrio hominum originem ducit, ut voces articulatae, quibus rerum naturas significamus dum loquimur; vel *naturale*, quando, nempe, nexus ille non ex hominum arbitrio sed ipsa rerum natura pendet, ut allato in exemplo fumi et ignis.

c) *Certum* præterea nuncupatur signum, quando necessario et infallibili modo cum re significata connectitur, ut respiratio est signum certum vitæ: *incertum*, si probabilis sed non infallibilis sit ejus nexus cum re significata; sicut pulsus acceleratus febris signum incertum existit, quandoquidem ex alia causa originem ducere potest.

ARTICULUS SECUNDUS.

De signis oralibus cogitationis.

Experientia ipsa teste, internas cogitationes et affectiones anima exterius sensibiles reddit, vel gestu, corporis motibus, et vocibus inarticulatis; vel vocibus quæ articulatione constant et ad placitum significant. Differunt autem hæc duo genera signorum cogitationis, quia gestus (sub quibus nunc cætera ejusdem generis accipimus) sunt signa *naturalia* cogitationis, quatenus non ex hominum arbitrio et institutione, sed ex ipsa natura vim habent significandi quasdam animi cogitationes et affectiones, ut determinata vultus dispositio, (expresion) quidam corporis motus, (ademanes) quædam exclamationes, voces, (gritos), vel gemitus, suspiria, etc., iram vel tristitiam, vel dolorem, vel varias animi affectiones (sentimentos) simili ratione in cunctis hominibus, ac ex spontaneo naturæ impulsu significant. Hinc gestus, lingua

vel sermo naturalis (lenguaje de la naturaleza) recte dici potest.

Præ oculis tamen habendum, hunc spontaneum et necessarium naturæ sermonem, hominis arbitrio aliqua ex parte subjacere, quatenus homo per iteratum exercitium et vehementiorem voluntatis conatum, præfata phænomena externa ex naturali instinctu emanantia diversimode potest modificare, ea vel augendo, vel minuendo, vel occultando, vel etiam fingendo, ut in tragædis observare licet.

Alterum genus orationum signorum quibus cogitatio ad sensum exprimitur, quodque articulatis vocibus seu vocabulis continetur, connexionem necessariam vel naturalem cum re cogitata minime habet. De ipsis, utpote præcipuis cogitationis signis, quidpiam oportet disserere, quod ut brevi perficiatur oratione, hæc accipe:

1.º Hæc vox *sermo* (lenguaje) quandoque sumitur pro facultate loquendi quæ homini inest, tanquam ejus quædam naturalis perfectio et attributum, quo ab animalibus brutis discriminatur: quandoque, pro collectione determinata vocum vel terminorum quibus præfata loquendi facultas ad actum reducitur, sive pro *lingua* vel *idiomate* quo utimur; quo sensu sumitur *sermo* dum dicimus ex gr. *sermonem* (el lenguaje) hispanum esse abundantiorum gallico: quandoque tandem sumitur pro peculiari quadam ratione, qua loquens vel scribens verba cogitationes exprimentia disponit, sive pro *stilo*; atque hoc sensu dicimus, *sermonem* (el lenguaje) hujus oratoris esse pulchrum, redundantem, aridum, elegantia plenum. Hic porro accipitur *sermo* non primo nec tertio, sed secundo tantum sensu.

2.º Itaque si quæretur, utrum verbum vel locutio, (la palabra) sit res homini naturalis? distinctione uti opus est. Nam si locutio accipiatur pro potestate et vi exprimendi et significandi internas animi cogitationes et affectiones sonis articulatis seu vocibus, locutio naturalis homini dici debet, quatenus in sua ipsa natura habet principia locutionis hujusmodi atque prædispositionem ad ipsam. Si vero accipiatur locutio pro vocabulis, quibus dum loquimur, utimur, locutio non quid naturale, sed arbitrarium existit: nihil siquidem est in humana natura, quod nos determinet vel inclinet ad significandam rem per *hanc* locutionem seu vocem potius quam per illam.

3.º *Utilitas et necessitas sermonis* (necesidad del lenguaje tomado por la expresion de las ideas, pensamientos y voliciones por medio de palabras) apparet et constat 1.º quia homines ex sua ipsa natura destinati sunt ad constituendam societatem non pure naturalem, temporariam et transeuntem, prout in brutis existit, sed intellectualem etiam, moralem et politicam; quæ profecto societatis genera absque sermone et locutione nec concipi quidem vix possunt.

2.º Quia memoria, sine qua homo in societate congrue vivere nequit, ex sermone et vocibus quibus exprimitur fere integra pendet; verba enim seu vocabula, sunt quasi notæ et characteres quibus cogitationes et affectiones animo quasi figuntur et exarantur.

3.º Quia veritatis acquisitio, contemplatio, et evolutio, quæ maximam et propriam hominis qua talis perfectionem continent, plurimum ex sermone pendent et juvantur; nam dum intus in mente veritatem vestigamus et objecta meditatione agnoscimus aut dijudicamus, nobis simul et semper loquimur, quæ interna locutio vel nulla, vel saltem difficillima, confusa et imperfecta admodum foret, nisi sermonem præhaberemus quo utimur, ut nobiscum intus loquamur.

4.º Quia *sermo gestuum* (lenguaje de la naturaleza, lenguaje de accion) penitus insuficiens est ad humanas cogitationes et affectiones complete exprimendas et significandas; tum quia gestus, præsentia et sensibilia solum exprimunt; tum maxime quia gestus, singularibus aut concretis notionibus continentur et circumscribuntur: ast vero cogitationes, affectiones et ideæ quæ hominem maxime perficiunt et quibus maxime indiget in societate, illæ sunt quæ universales et abstractæ existunt. Quibus si addas, Deum, angelos, et alia objecta pure spiritualia, per sermonem gestuum congrua ratione exprimi ac repræsentari minimè posse, proculdubio persuasum habebis non solum infinitam intercedere distantiam inter sermonem verbi et gestus, sed homini prorsus necessarium esse sermone uti, ut humane ac socialiter vivere possit.

4.º Sermo gestuum, respectu individui prior est sermone orali; puer enim antequam loqui sciat, scit utique ploratu, gemitu, gestu, et motibus variis corporis, et proprias affectiones exprimere, et alienas percipere. At respectu spe-

ciei sive totius humanitatis, nihil est opus admittere sermonem naturalem gestuum, sermonem locutionis tempore præcessisse.

5.º Quinimmo, ut certum haberi debet, 1.º sermonem et locutionem, (el lenguaje, la palabra) ipsi humano generi coæva esse, nisi velimus concedere hominum genus mutismo absoluto quondam subjectum fuisse: 2.º ea non ab hominibus primitus et originarie adinventum, sed ab hominis Creatore accepta habere. Quod, ut cætera omittam, constat 1.º quia mutismi status, qui inventioni sermonis necessario præcessisset in opposita hypothesis, cum natura hominis socialis pugnat, quippe homines convivere et societatem constituere nequeunt, si sermone privantur: 2.º quia etiam gratis admessa hac imperfecta et muta societate hominum, sermonis inventio exigeret contractum quendam inter eos, quo de significatione hujus vel illius vocis invicem stipularentur; ast vero contractus sive stipulatio usum sermonis necessario præsupponit: 3.º quia sermonis adinventio opus est proculdubio maximæ sapientiæ, ac mentem exigit rerum scientia et cognitione pollentem; at homo qui sermonem ignorat vel mutismo subicitur, imperfectissimam tantum scientiam adsequi potest, ut ipsa experientia ostendit, tum in hominibus a natiuitate mutis, tum in nobis ipsis qui experimur mentem nostram per sermonem et usum locutionis, plurimum juvari ad veritatem et scientias acquirendas. Fatendum ergo sermonem non ab homine inventum, sed à Deo Creatore infusum primo homini, ex quo ad cæteros postea promanavit per traditionem; unde hac in re naturalis ratio apprime concordat Sacro Textui agenti: «Creavit ex ipso (primo homine) adiutorium simile sibi; consilium et linguam dedit illis.» (1).

(1) In nostro opere cui titulus *Filosofía Elemental*, sequens habetur adnotatio, quam hic transcribere liceat, pro pleniori hujus rei notitia:

Son notables las palabras de Humboldt sobre este punto: «El lenguaje no ha podido ser inventado sin un tipo preexistente en la inteligencia humana...»

«Mas bien que creer en una marcha uniforme y mecánica que le waya formando paulatinamente desde el principio mas grosero é

6.º Quamvis vero homo sermonem primævum nequeat fortasse advenire, vel saltem impotentia morali quodammodo laboret ad transeundum ex mutismo ad sermonem articulatum, postquam tamen semel hunc adsequitur et possidet, potest equidem ipsum non solum evolvere et perficere, verum alium quoque quasi de novo producere; qua ratione videmus idiomata varia, alia ex aliis progigni, ac nova etiam temporis decursu efformari.

SCHOLIUM.

Non pauci ex his qui elapso sæculo ethnographiam coluerunt, ipsam narrationis mosaicæ adversari autumarunt, atque spiritu incredulitatis abrepti, statuere aggressi sunt primitivam et originariam pluralitatem sermonis. Ast vero, ex ipsius scientiæ progressu ac recentiorum ethnographorum investigationibus nunc constat: 1.º sermonem originarium humani generis, unicum fuisse: 2.º unici hujus ac primævi sermonis divisionem ac pluralitatem, ex causa violenta et subitanea originem duxisse: quæ duo facta Moysis narrationem

informe hasta llegar á la perfeccion, abrazaría la opinion de aquellos que refieren el origen de las lenguas á una revelacion inmediata de la Divinidad. Ellos por lo menos reconocen la chispa divina que brilla al través de todos los idiomas, aun los mas imperfectos y menos cultivados.» A conclusiones analogas conducen los trabajos de Klaproth, Remusat, Gouliano, Merian, Adelung, Schlegel y de tantos otros distinguidos etnógrafos.

Hay mas todavía. De los trabajos literarios y de las investigaciones etnográficas realizadas por los escritores citados, resulta: 1.º que los cuatro mil dialectos ó idiomas que se conocen, pueden considerarse como filiaciones ó derivaciones de tres, ó á lo mas, cuatro lenguas primitivas y rigurosamente diversas, que son, la *indo-germánica*, que tambien suele llamarse *indo-europea*, la *semitica* y la *tártara*, á la cual algunos añaden la *malaya*: 2.º que la aparicion de estas tres ó cuatro lenguas primitivas tuvo lugar de una manera repentina; todo lo cual se halla en perfecto acuerdo con la narracion bíblica sobre la repentina confusion de lenguas realizada en la construccion de Babel, siendo probable que cada una de las tres grandes familias de Noé se separára de Babel, con una de las tres lenguas que se llaman primitivas. *Filosofía Elemental*, t. 1.º, pág. 21.

penitus confirmant (1). Duplex porro existit schola, sive systema ad investigandam affinitatem et connexionem sermonum vel linguarum, quorum primum affinitatem repetit ex analogia et similitudine vocabulorum, alterum ex forma et dispositione grammaticali. Unde prima schola, quam insectantur Klaproth, Balbi, Remusat, Adelung cum aliis, *lexicæ* nuncupari posset; secunda vero cujus præcipui propugnatores sunt, Humboldt et Schlegel, *grammaticæ* non incongrue dicitur (2).

ARTICULUS TERTIUS.

De signo scripto cogitationis.

«Si homo uteretur, ait D. Thomas (3), sola cognitione sensitiva, quæ respicit solum ac hic et nunc, (præsentia secundum locum et tempus) sufficeret sibi ad convivendum aliis vox significativa... Sed quia homo utitur etiam intellectuali cognitione, quæ abstrahit ab hic et nunc, consequitur ipsum sollicitudo non solum de præsentibus secundum locum et tempus, sed etiam de his quæ distant loco, et futura sunt tempore. Unde ut homo conceptiones suas etiam his, qui distant secundum locum, et his, qui venturi sunt in futuro tempore manifestet, necessarius fuit scripturæ usus.» Quæ præclara D. Thomæ verba necessitatem scripturæ et rationem sufficientem ipsius inventionis invictissimè demonstrant.

Vox scripta, est *signum cogitationis internæ scripturæ exaratum*. Scriptura autem definiri potest: *Systema seu collectio signorum, quibus internæ cogitationes exterius exprimuntur*

(1) Vid. Wiseman, *Discurs. sobre las relac. entre la Cienc. y la Relig.*, Disc. 2.º

(2) «In origine ignota linguarum exploranda, inquit Schlegel, ante omnia respici debet ratio grammatica; hæc enim a majoribus ad posteros propagatur, separari autem a lingua cui ingenita est nequit, aut seorsum populis ita tradi, ut verba linguæ vernaculæ retineant, formulas loquendi peregrinas admittant.»

(3) *Perih.*, lib. 1.º, lect. 2.º

fixa et permanenti ratione. In eo namque præsertim scriptura a sermone discriminatur, quod utatur signis ex se fixis et permanentibus, quibus hominis cogitationes et ideæ ad absentes et futuros pervenire possint.

Duplex scripturæ genus distinguere oportet: vel enim cogitationes et ideæ scripturâ immediate repræsentantur et significantur, ut si ad exprimendam hanc cogitationem: *canis currit*, depingatur canis figura quasi actu currens: vel scriptura non ipsas res cogitatas immediate exprimit et repræsentat, sed vocem vel nomen, quo res illæ ore exprimentur, ut in allato exemplo, vox scripta *canis*, non ipsum animal immediate repræsentat, sed sonum articulatam quo animal illud significamus voce ore prolata. Prima itaque scriptura recte dicitur *ideographica*, quia ideas immediate respicit, quas signis scriptis figere conatur. Altera, *phonographica* jure nuncupatur, quatenus non res ipsas immediate repræsentat ac exprimit, sed vocis articulos sonos. Eadem porro quatenus syllabas complectitur, *syllabica*; quatenus non modo ex syllabis, sed ex litteris simul coalescit, *alphabetica* audit. Tertium scripturæ genus assignari potest, inter duo præfata quasi medium, quo, nimirum, homo utitur signis, vel arbitrariis quidem, sed quæ non sonos articulos sed res ipsas cogitatas repræsentent, vel partim arbitrariis partim naturalibus, ut dum ad fidelitatem significandam canem depingebant veteres. Scribendi genus hocce, *symbolicum* dici solet, ac etiam *hieroglyphicum*, quia eo maxime uti sunt Egyptii ad res sacras exprimendas; quandoquidem *hieroglyphicum*, si ad litteram accipiatur, idem sonat ac *sculptum in templo*. Atque hæc quidem symbolica scriptura, haberi potest quasi transitus quidam ab ideographica ad alphabeticam.

Scriptura alphabeticam ideographicam maximopere superat ac excedit, 1.º quia posterior ista homines pictores exigit: 2.º quia ea sola objecta complectitur, quæ per visum percipiuntur: 3.º et præcipuè quia infinita pene characterum multitudine indiget, cum pro qualibet re speciale signum eandem repræsentans habere debeat, ex quo profluit etiam maxima difficultas eandem addiscendi. Quæ eadem fere incommoda occurrunt etiam in scriptura symbolica, in qua præterea, sicut et in ideographica, obscura admodum et difficili ratione, relationes quædam, divisiones, et gradus quorundam

objectorum et idearum, exprimi ac significari possunt. Ast vero in alphabetica scriptura, objecta quæcumque et cuncta idearum genera, viginti quinque simplicibus characteribus facillimè et perspicua ratione exprimuntur.

Quod attinet alphabeti originem, nihil certi statui potest. Quidam a Deo ipso homini communicatum asserunt: alii ipsius adinventionem homini tribuunt, quod probabilius nobis videtur ex usu ipso scripturæ ideographicæ et symbolicæ, quæ sunt quasi gradus quidam, quibus ad alphabeticam successivè et paulatim devenisse videtur homo. Sed quisnam hic homo fuerit, aut in qua natione vel gente primum prodierit, penitus ignoratur; quamvis apud romanos et græcos invaluerit ea olim opinio, Phœnices, nimirum, alphabeticam invenisse scripturam, juxta illud Lucani: *Phœnices primi, famæ si creditur, ausi-Mansuram rudibus vocem signare figuris* (1).

SCHOLIUM.

Primum scripturæ genus, quo objecta ipsa pinguntur, scriptura *kiriologica* apud quosdam audit. Huic succedit ordine et perfectione *symbolica*, seu *hieroglyphica*. Tertia vero, sive alphabetica, dicitur etiam *phonetica*, quia sonos vocis exprimit. Alphabeta autem vetera a recentibus discriminantur præsertim quoad duo: 1.º quia illa a dextra ad sinistram procedebant: 2.º quia veterum illorum maxima pars, sexdecim tantum litteris, seu characteribus constabat, quibus temporis successione addiderunt Romani *g, h, f, q, v, x, y, z*. Quædam

(1) Nobiliores tamen nostræ ætatis ethnographi, existimant primam scripturæ alphabeticæ patriam non Ægyptum, nec Phœniciam, sed Assyriam fuisse, cui sententiæ favet Plinius scribens: «Litteras semper arbitror Assyrias fuisse.» Ut ut tamen se res habeat, id certum ac indubium apud omnes habetur, antiquissimam existere hujus scripturæ inventionem. Quod, ut alia omittam, vel ex eo solum constat quod ætate Cadmi, qui ex Phœnicia ad Græciam ipsam transvexit, vulgata jam ac usitata proculdubio erat apud Phœnices aliosque orientales populos, Cadmum porro Moysi coævum fuisse, constat. Ex quo colligitur, stulte admodum locutos fuisse quosdam, tum nostri, tum præcedentis sæculi incredulos homines, qui objiciebant Moysem auctorem Pentateuchi esse non posse, quia ejus ætate nondum adinventæ erat scriptura alphabetica.

tamen ex his, ut *v*, et *g*, in vetustissimis alphabetis Phœniciorum, Hebræorum, et Græcorum reperiuntur.

ARTICULUS QUARTUS.

De oratione et partibus quibus constat.

Definiri solet oratio generatim accepta: *Vox significativa cujus partes separatim aliquid significant*. Hæc porro significatio, vel est per modum affirmationis et negationis, ut, *Petrus legit*, vel solum ut dictio, ex. c. *Deus sapientissimus*. Vox dici potest: *Sonus articulatus ex intentione aliquid significandi prolatus*; quæ postrema verba excludunt voces, quæ vel mechanicè tantum, vel per animalia quædam temere effunduntur, ut accidit in loquela psittacorum. Atque perfectæ orationis species quinque assignantur: *indicativa seu enunciativa, deprecativa, imperativa, interrogativa, vocativa*; ex quibus sola *enunciativa*, utpote affirmationem vel negationem involvens, ad logici considerationem proprie spectat.

In oratione octo dictionum genera distinguunt grammatici: *nomen, pronomem, verbum, participium, adverbium, præpositionem, conjunctionem, et interjectionem*. Quoniam vero *nomen* et *verbum* præcipuas obtinent partes in oratione logicali, ideo, cæteris omissis, aliqua breviter de hisce præliabimus. Itaque

1.º *Nomen*, quod hic præcipue spectamus prouti propositionis elementum esse potest, *terminus* a logicis dici consuevit, atque sub hoc respectu terminus

a) Alius est *positivus*, qui realitatem aliquam vel entitatem positivam significat, ut *anima rationalis*: alius *negativus*, qui realitatis absentiam vel privationem significat, ut *cæcitas*. Terminus positivus, si ipsi anteponatur particula negans, fit *infinitus*, ut *non lapis*. Sunt quidam termini qui voce positivi sunt, at negativi quoad rem significatam, ut *finitudo, mors*. Alii e contra, negativi voce, at positivi quoad sensum et rem significatam, ut *infinitum*.

b) Alia termini divisio est in *substantivum*, qui aliquid significat at modum per se existentis, ut *homo, color*; et *abstractivum*, qui aliquid significat quasi alteri rei adjacens et inhærens, ut *humanus, justus*. Ex quo colligitur hanc divisio-

nem non ex re significata, sed potius ex *modo* significandi originem ducere; quamvis namque res significata accidens sit ac proinde alteri inhæreat, terminus dicitur *substantivus*, si res illa ad *modum* rei per se existentis exprimitur et significatur.

c) Terminus substantivus dicitur *abstractus*, quando significat formam aliquam ab omni subjecto præcisam, ut *humanitas*; *concretus* vero, si formam simul cum subjecto, ut *homo*, *grammaticus*. Unde terminus concretus, præsertim dum forma significata est accidens, duas ideas complectitur, nempe, formam subjecto inhærentem quam primario exprimit, ut *grammaticum* in *grammatico*, et subjectum cui inest, id est, homo in exemplo allato.

d) Quilibet porro terminus vel categorématique, vel syncategorématique, vel mixte significat. Terminus, *categorématique* est, qui ex se solo aliquid significat, ut *lapis*, *Deus*. *Syncategorématique*, qui per se solum non significat, sed tantum junctus alteri, ut *omnis*, *aliquis*. *Mixtus*, qui utrumque complectitur, ut *nihil*, prout significat nullam rem.

e) Altera ex præcipuis termini divisionibus est qua dividitur in *communem*, qui de pluribus dicitur, ut *civitas homo*; et *singularem*, qui de una tantum re individuali dicitur, ut *Christus*, *Tagus*. Quæ singularitatis ratio termino advenire potest, vel ex impositione, ut *Aristoteles*; vel ex usu, ut *Apostolus* D. Paulum designat; sive ex aliquo adjuncto, ut *mater Christi*, significat Beatissimam Mariam.

f) Communis terminus, vel plura per modum collectionis significat, ut *civitas*, *senatus*, tuncque dicitur *collectivus*; vel ita plura significat ut de singulis dici possit, ut *homo*, de omnibus et singulis hominibus dici potest, tuncque dicitur *distributivus*. Hic autem

g) In univocum, æquivocum et analogum congrue subdividitur. *Univocum* est, qui aliquid significat quod eadem vel simili ratione pluribus congruit, ut *homo*. Quod si è contra res per nomen significata penitus diversa in diversis sit, terminus dicitur *æquivocum*, ut *vox taurus*, quæ et speciem quadrupedi, et signum zodiaci significat: unde univoca sunt *unius et vocis et sensus*, æquivoca vero, *unius vocis et diversi sensus*. Terminus *analogus* dicitur, qui plures res significat, quæ nec eadem omnino, nec penitus diversæ sunt, sed aliqua

proportionem conveniunt, ut *caput*, quatenus significare potest et determinatum humani corporis membrum, et eum qui reipublicæ vel communitati præest.

h) Dicuntur termini *incomplexi*, illi qui uno signo unam rem significant, ut *Aristoteles*; *complexi*, si plura signa aut plures res complectuntur: unde si plura adsint signa sed unam rem significant, ut *Sixtus Quintus*, dicuntur *complexi voce* at *incomplexi quoad rem*: si per unum signum plures res significant, ut *grammaticus*, dicuntur *incomplexi voce* sed *complexi quoad rem*, quod quidem cunctis concretis accidentalibus congruit. Quod si duabus aut pluribus vocibus, duas aut plures res significet, ut *Antonius grammaticus*, terminus erit *complexus voce et re*.

i) Notanda etiam divisio termini in *transcendentem* et *categoricum*. Prior significat aliquid quod per omnia rerum genera vagatur et in rebus omnibus invenitur, ut *ens*, *aliquid*, *verum*, quorum significatum de realitate quacumque enuntiari potest. At categoricus, aliquid significat quod non in omni ente, sed in quibusdam tantum reperitur, ut *lapis*, *animal*, *extensum*, *mortale*.

2.º Circa *verbi* naturam, non parum inter se grammaticæ generalis tractatores digladiantur (1). Nobis, verbum definiri potest: *Vox quæ significat et exprimit rem quatenus vicibus temporis subjicitur, et quatenus aliquid de altero enunciat*. Siquidem verbum omne, præter ideam propriam quam directe exprimit. ex. gr. *mandatum* in verbo *jubeo*, tempus includit; non quidem nudè et secundum se, sed prout differentiis præsentis, præteriti, futuri, variisque horum gradibus subjicitur;

(1) Quidam namque verbi naturam in sola affirmatione et negatione constituunt. Alii ajunt in eo positam esse verbi essentiam, quod actionem vel passionem significet, quæ opinio plurimis e recentioribus arridet. Quam tamen opinionem alii ex ipsis recentioribus, ac inter alios noster Balmes oppugnat, tum quia verba aliqua nec actionem significant nec passionem, ut *dormit*, *quiescit*; tum quia per nomina possunt significari, ut *lectio*, *cursus*. Existimat autem Balmes, verbi essentiam in eo esse positam, quod significet rem aliquam quatenus varietati vel vicissitudinibus temporis subjicitur. Quæ sane opinio, ad eam quam Aristoteles et nobiliores Scholastici tuerentur satis accedit.